

3.4.38

F. F. Rosch

Industrie v.d.o.

DE VENNEN VAN OISTERWIJK IN NOORD-BRABANT.

clubbel

DOOR

DR. J. LORIE.

OVERGEDRUKT UIT DE VERHANDELINGEN VAN HET GEOLOGISCH-
MIJNBOUWKUNDIG GENOOTSCHAP VOOR NEDERLAND EN KOLONIËN.
GEOLOGISCHE SERIE. — DEEL III, BLADZ. 123—132; JUNI 1916.

's-GRAVENHAGE — MOUTON & Co. — 1916.

20283

4 dln.
€ 18

DE VENNEN VAN OISTERWIJK IN NOORD-BRABANT

DOOR

DR. J. LORIÉ.

Met bijzondere waardeering aanvaardde ik de uitnodiging, deel te nemen aan het huldebetoon bij gelegenheid van MOLENGRAAFF'S zilveren jubileum als hoogleeraar. Meer in het bijzonder was mij zulks aangenaam, wegens zijn meermalen gebleken op prijs stellen van het rustige voortwerken, het bijeenbrengen van vertrouwbare bouwstoffen met terzijdestelling van vuurwerk, windhypothesen en dergelijke ontbeerlijke zaken, wier nut minstens twijfelachtig is. Ik kies daarvoor een onderwerp, waarvoor ik den grondslag in het vorige jaar gelegd had en dat, door het tegenwoordige streven om „Naturdenkmäler" te beschermen, wel actueel is.

LITTERATUUR.

1. 1884. CRAANDIJK en SCHIPPERUS. Wandelingen door Nederland. Deel VII.
  2. 1894. DR. J. LORIÉ. De Hoogvenen en de gedaantewisselingen der Maas in Noord-Brabant en Limburg. Mededeelingen der Commissie voor het geologisch onderzoek No. 14. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Afdeling Natuurkunde.
  3. 1895. Idem. Een en ander over Zandstuivingen. Handelingen van het vijfde Natuur- en Geneeskundig Congres, gehouden te Amsterdam.
  4. 1906. Idem. De geologische bouw der Geldersche Vallei, enz. Als 2, No. 35.
  5. 1910. Idem. Het Uddeler Meer en de Veluwe. Als 4, No. 36.
  6. 1914. Anonymus. Geïllustreerde Gids voor Oisterwijk en omgeving, met wandelkaart. Tilburgsche Handelsdrukkerij, JEAN SMITS & ZONEN.
  7. 1915. E. HESSELINK, Verslag van de Excursie op 27 Augustus 1915, naar de stuifreinen om Kootwijk, Verslagen der geologische sectie. Tweede deel. Tweede stuk. Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap voor Nederland en Koloniën.
  8. 1916. JAC. P. THIJSSSE. De bosschen en vennen van Oisterwijk. Verslag eener lezing. Utrechtsch Dagblad. 11 Januari.
-

I.

De Oisterwijksche vennen liggen ten zuiden van den spoorweg Tilburg—Boxtel en ten noorden eener daaraan evenwijdige lijn, getrokken door het

dorp Moergestel. In dit gebied vloeien een drietal beken, de Voorste Stroom, berucht door het afvalwater van Tilburg, de Achterste Stroom, nog onge-rept, en de onbeduidende Rosep. Te samen vormen zij de Aa of Run, die nog de Beerze opneemt en zich, boven Vught, met de Dommel ver-eenigt.

De omgeving bestaat uit het gewone, vlakke Zanddiluvium, waarop o. a. de kom der gemeente Oisterwijk, de uitspanning Gemullehoeken, de Boxtelsche Baan, het kasteel Nemerlaar, enz. Vermoedelijk is dit de oorspronkelijke Z.-N. helling, opgebouwd door de wilde wateren der Maas in het diluviale tijdvak, en werd daarin later een dal uitgeschuurd door eenen stroom, die gaandeweg verarmde tot bovengenoemde beken.

De kom van het dorp ligt ongeveer 1 M. boven het dal van den Voor-sten Stroom, en dit slechts enkele decimeters lager dan het terras tusschen de beide beken. Hierop loopen o. a. de Breede Steeg en de grindweg naar Moergestel. Bij Nemerlaar is het beekdal minder dan 1 M. lager dan het Zanddiluvium, de beek zelve ongeveer evenveel in haar dal ingesneden.

Het dal der onbeduidende Rosep vertoont sterke tegenstellingen. Bij de Rosephoeve, ten Z. O. van Oisterwijk, is het normaal, in het midden weiland met koeien, $\frac{1}{2}$ M. lager dan het vlakke Zanddiluvium, met bosch bezet. De wandelkaart (bij No. 6) laat dit verschil zeer goed zien. Het dal heeft hier eene breedte van 250 M. en gaat stroomafwaarts over in eene veel bredere, moerassige vlakte met biezen, riet, enz. en weinig open water. Indien de beek aan zich zelve werd overgelaten en niet af en toe schoongemaakt, zoude zij zeker toegroeien. Eene dergelijke moeras-vlakte wordt, volgens de stafkaart, „Goor” geheeten. De onze is het „Kleine Goor”, die ten Z. O. van het Belversven het „Groote Goor”.

II.

In de geologische litteratuur van ons land is over vennen niet veel te vinden, in den index achter Staring's „Bodem van Nederland” komt het woord „ven” zelfs niet voor.

No. 1 der litteratuurlijst maakt geene aanspraken van geologischen aard, het is meer als curiosum, dat ik de volgende zinsnede overschrijf.

Bladz. 186. Met uitnemenden smaak werden die „vennen” tot sierlijke waterpartijen *vergraven* en die heidevelden tot een indrukwekkend land-goed aangelegd”.

In No. 8 zegt de heer THIJSSSE „Door de vorming van het ijzeroer en bankroer” (zal wel „zandoer” moeten wezen) „zijn de vennen ontstaan, die niet anders zijn dan gleuven en plooiën, inzinkingen tusschen oude rivierduinen”.

In No. 6 treffen wij volstrekt niets aan omtrent het ontstaan der vennen.

Ik zelf heb mij met vennen eenige malen bezig gehouden en onderscheidde, reeds van den aanvang af, twee wijzen van ontstaan.

In 2 schreef ik op bladz. 25, 31, 34, 37, 38, 39, 46, 52, 54 en 66 de wording van een aantal vennen in Noord-Brabant toe aan de uitschuring van het stroomende water, als onvoltooide dalen, als diffuse dalvorming, als conservatieve typus, en nam aan, dat zij allen met veen gevuld zijn geweest, daarna uitgeveend en tegenwoordig weder aan het dichtgroeien.

In 4 kwam ik, op bladz. 62 en 63, en in 5, op bladz. 7—10, voor de Veluwe tot een overeenkomstig besluit. In de omgeving van het Uddeler-Meer is bij sommige dier plassen eenig stuifzand in de nabijheid, maar, of in te geringe hoeveelheid, of toch te ver verwijderd om de kommen aan uitschuring te kunnen toeschrijven.

Eene andere wijze van ontstaan is de uitwaaiing, waarbij het zand, nevens of achter de laagte, heuvels vormt.

Voor Noord-Brabant somde ik gevallen op in 2 op bladz. 25, 29 en 43, in n°. 3 besprak ik ze, in het algemeen, op bladz. 3 en in n°. 4, voor de Veluwe, op bladz. 62 en 74. Meestal zijn de uitgestoven pannen gemakkelijk aan te wijzen, soms ook niet, als het zand vermoedelijk ontleend is aan het winterbed eener beek.

Het hoogteverschil tusschen de oorspronkelijke en de uitgewaaide oppervlakte heeft de neiging steeds grooter te worden, de kelen worden steeds dieper, zooals men bij Odoorn in Drenthe goed kan zien.

III.

Hoe staat het nu, in de omgeving van Oisterwijk, met het ontstaan der bekende vennen? Zijn zij langs eene der beide genoemde wegen gevormd, langs beiden of is er soms nog eene derde wijze?

Om die vraag te beantwoorden begin ik met een der kleinste en meest eenvoudige vennen, gelegen ten Z.O. van en dicht bij de schilderachtige uitspanning „Groot Speyk”. Het is een weinig langer dan breed en vrij wel W.-O. gericht. Aan zijnen westoever zien wij het gewone vlakke Zanddiluvium, oostwaarts gaande, zoowel aan noord- als zuidzijde, stijgt de oppervlakte tot ongeveer 3 M. Het meertje is dus half omgeven door eenen cirkelvormigen heuvel, enkel en uitsluitend uit fijn zand bestaande, dat m.i. slechts door den wind opgehoopt kan zijn. Deze heuvel herinnert tevens zeer aan eene kleine eindmoraine, doch er is geene enkele aanleiding hier aan eene glaciële werking te denken, men zoude van „geological mimicry” kunnen spreken. Gipsmodellen van ven en heuvel vervaardigd, zouden gemakkelijk verkocht kunnen worden als typisch model van glaciële erosie.

Ten westen van den zandweg (rood op de wandelkaart) zijn nog kleine heuveltjes stuifzand, die echter niets met de wording van ons vennetje te maken hebben, het is eenvoudig zand, dat er uit het westen is heengewaaid.

2°. In de onmiddellijke nabijheid is een, nog kleiner ven, maar minder typisch, de vijver ten W. van Groot-Speyk.

Even gemakkelijk is de wording na te gaan van een drietal kleine vennen (3, 4, 5) in de Kempsche Heide, ten ZW. van Boxtel en ten Z. van Roond.

Ansems-ven, Kleine- en Groote Glasven zijn reeds ten deele toegegroeid, zelfs in hooiland veranderd, maar aan N., O. en Z.zijde door eenen sikkelvormigen heuvel omgeven, die reeds op de stafkaart 1 : 50000 goed herkenbaar is.

6°. Ik keer terug tot de wandelkaart, waar, in den Z.W.hoek de „Pierenberg” is aangegeven, met een nameloos ven er nevens, dat ik „Pierenven” heb gedoopt. Bij mijn bezoek, in September 1915, was het bosch gekapt en het terrein daardoor goed overzichtelijk. De „Pierenberg” is duidelijk stuifzand, dat het ven geheel omgeeft en aan de N.O. zijde het hoogst is. Het ven is aan het Z.W. einde het ondiepst, hier groeien veel biezen, terwijl het blanke water in hoofdzaak aan het N.O. einde is.

7°. Ten N.W. van een der grootste vennen, het „Belvers—Ven”, aan den oostrand der wandelkaart, die het niet aangeeft, is een, W.—O. gericht vennetje, aan het westeinde vlak zand, aan N. en Z.zijde begint een amphitheater, dat, naar het O. steeds hooger wordt en het ven geheel omringt.

8°. Ten O. van het kasteel Nemerlaar en aan de noordzijde van den spoorweg naar Boxtel staat eene kleine herberg „De Posthoorn”. Ten Z.O. van deze en aan de zuidzijde van den spoorweg is een zeer overzichtelijk, langwerpig ven, Z.W.—N.O. gericht. Het is aan drie zijden door een prachtig amphitheater omringd, niet aan het Z.W. einde.

9°. Het Rietven, ten Z. van Oisterwijk, aan den grindweg naar Moergestel. Het is een van de grootste vennen, grootendeels toegegroeid met riet, enz. doch heeft nog eenige plekken open water. De vorm is langwerpig, van het Z.W. naar het N.O. Alleen aan het Z.W. einde is vlak Zanddiluvium, aan de drie andere zijden is het door zeer duidelijke zandstuivingen omgeven, die het ook van den Achtersten Stroom scheiden en tot 3 M. hoog worden.

Iets minder duidelijk of meer samengesteld is eene tweede groep, met 10°. Diaconieven, dicht bij en ten Z. van den bekenden Hondenberg, het is vrij wel W.—O. gericht en bevat mooi helder water. Aan de westzijde loopt een weg (rood op de wandelkaart), ten W. waarvan gewoon, vlak

Zanddiluvium. Aan N., Z. en O. zijde zijn tamelijk lage heuvels, wier zachte helling duidelijk naar het meer is toegekeerd. In den N.O.hoek is de zandbodem van het $\frac{1}{2}$ M. diepe water goed te zien. De verhoudingen worden wat ingewikkelder, *a*) door eene laagte aan den N.W.hoek, die ik eerst voor een beekdal hield, totdat mij bleek, dat zij eveneens uitgestoven, dus een droog ven is, *b*) aan het westeinde, door heuvels stuifzand, waarover de weg gaat. Met de *wording* van het ven hebben zij niets te maken, maar vertroebelen toch eenigszins het onderzoek.

Zeer dicht hierbij ligt het „Brandven” of „Verbrande Ven”, waarover niets bijzonders te zeggen valt. Alleen herinnert de naam aan eene legende omtrent het Uddelermeer. In n°. 5 deelde ik, op bladz. 6, mede, dat dit klassieke meertje in 1222 ontstaan zoude zijn door uitbranding van een bosch met daaronder gelegen veen. Zoo iets is natuurlijk zeer goed mogelijk, maar verklaart allerminst hoe de kom gevormd werd, die zich met veen vulde, dat later weder verbrandde. Misschien mogen wij er eene vingerwijzing in zien, dat het „Brandven” ook met veen gevuld is geweest.

11°. Het Allemans-Ven, ten Z. van het groote Kolkven. Langs de zuidzijde loopt een weg over gewoon, vlak Zanddiluvium, dat naar het ven toe zichtbaar daalt. Aan de westzijde stijgt de oppervlakte langzaam naar het noorden, de rijweg aan de noordzijde ligt hoog en droog, verder noordelijk komt nog hooger, doch geheel vlak zand. Eerst aan de oostzijde wordt de toestand duidelijker, noordwaarts ziet men eenen chaos van bobbeltjes en kleine veentjes en, in den NO. hoek, duidelijke zandstuivingen, met de zachte helling, zooals behoort, naar het Z., de steilere naar het N.

In het ven is nog maar weinig open water, aan de noordzijde heeft de verlanding zelfs hooiland opgeleverd, omgeven door elzen.

Nog meer samengesteld zijn de volgenden.

12°. Galgenven, halverwege Oisterwijk en Tilburg. Het heeft overwegend blank water en is geheel door eenen 50 M. breeden ring van zandstuivingen omgeven, welke het hoogst zijn in eenen boog om het oost-einde. Zoowel aan de noord- als aan de zuidzijde hebben zij hunne zachte helling naar het ven toegekeerd, maar ook niet zelden hunne steile helling, waarop ik nader terugkom. Zoowel aan west- als aan oosteinde bevinden zich smalle uitloopers van het ven, die weder door stuifzand zijn afgedamd. Het ZW.einde is, zooals te begrijpen, het meest aan het verlanden, eerst komen biezen, ten slotte verschijnt eene veenvlakte met gras.

13°. Belvers-ven, geheel aan het oosten der wandelkaart. Het had oorspronkelijk eene N.N.W.-Z.Z.O. richting, maar is gaandeweg gedraaid tot eene, vrijwel N.—Z., natuurlijk niet door eene werkelijke beweging, maar

door eene sterkere verlanding in de ZO. en NW. hoeken. Aan de oostzijde is geen enkelvoudig amphitheater, maar een grillig duinlandschap, uit verschillende ruggen bestaande, die in den ZO.hoek juist N.—Z. gericht zijn; ook in den ZW.hoek zijn kleine stuifheuveltjes.

Het afstuiven kan ook geschieden zonder bepaalde komvorming, zooals ik reeds in vroegere jaren (bladz. 3) heb opgemerkt. Zulks gebeurt o.a. als het winterbed eener beek in den zomer droog valt. Een duidelijk voorbeeld levert de vrij belangrijke heuvelgroep, de „Duivelsberg” op, 6—7 M. hoog, die uit onmiskenbaar stuifzand bestaat, met de steile helling naar het NO. gekeerd. Toch is naar het ZW. geen ven te ontdekken, dat men er mede in oorzakelijk verband kan brengen. Misschien is het zand, dat later opwoei, aangevoerd door het „Rosep-stroompje”.

14°. Duidelijker is zulks bij het ven van „De Posthoorn” (een ander dan no. 8), dat door den spoorweg wordt gesneden. Op de kaart valt de rechte noordrand zeer in het oog, zoodat ik aanvankelijk dacht aan eene afdamming ter opstuwung voor eenen watermolen. Een onderzoek ter plaatse toonde echter aan, dat daarvan geene sprake was, en ook de bewoners van den Posthoorn verzekerden mij, dat daar nooit een watermolen geweest was. Aan de oostzijde van den plas, waardoorheen de Rosep vloeit, zag ik trouwens duidelijke, maar lage duintjes. Het is dus eenvoudig een afgewaaid stuk dalvlakte. Het dal is hier $\frac{3}{4}$ M. ingesneden.

15°. Hierbij sluit zich goed aan het „Kleine Goor”, reeds op bladz. 2 ter sprake gebracht, dat van het Belversven door lage zandstuivingen is gescheiden.

Ten vierde, de meest samengestelde, bezochte en schilderachtige vennen, welke twee natuurlijke groepen vormen: A van Esschenvén, Witvén en Choorvén, ten westen, B. Wolfspuivén, Staalbergvén en Groot Adervén ten oosten der Oirschotsche Baan.

In het eerste valt de aandacht op verscheidene zandeilandjes met dennen, in het derde tot eenen chaos vereenigd. Eenen tegenhanger daarvan zien wij in eenen anderen chaos van moerasjes en veentjes tusschen de zandheuveltjes aan de oevers aan de zuidzijde van het Choorvén.

Een en ander vestigt spoedig de overtuiging, dat de bodem der vennen dezelfde gedaante heeft als de oevers, in beiden eene grillige afwisseling van hoog en laag. Zij zijn het gevolg van het spel der winden en een doorlopend duinlandschap.

Volkomen dezelfde chaotische afwisseling vindt men ook aan andere samengestelde vennen, als die der tweede groep, het Kolkvén en het Zandbergvén, dat ten oosten van het Belversven gelegen is.

Wat het beloop der heuvels aangaat, zoo stijgen die zonder uitzondering van west naar oost, bij het eene ven valt zulks gemakkelijker in het oog dan bij het andere.

Eene zaak, die nog besproken dient te worden, is het voorkomen van eenen, naar het water gekeerden steilrand der stuifheuvels. Ik vond dien aan het Witte- en het Choorven, aan het Kolkven, Staalberg- en Groot-Aderven. Volgens de gestelde verklaring moet integendeel de zachte helling naar het water gericht zijn. Ik trachtte deze tegenstrijdigheid op de volgende wijzen te verklaren.

1°. In enkele gevallen is zij vermoedelijk een gevolg van den afslag, heeft het ven zich dus uitgebreid.

2°. In sommige gevallen zijn de heuvels opgebouwd door andere winden dan die uit de heerschende richting, zooals ik zulks, voor jaren waarnam te Loosduinen. Hier keeren enkele duinen hunnen steilrand zeewaarts, doordat zij, in de luwte der hoogere zeeduinen, door landwinden zijn opgewaaid. Al zijn zij niet zeer zeldzaam, zoo vind ik toch niet, dat zij de hypothese aan het wankelen brengen.

En zoo kom ik vanzelf tot het eenige ven, dat ik bezocht en waar mijne hypothese mij geheel in den steek liet. Aan geene zijde is eenig spoor van heuvels stuifzand te ontdekken, de omgeving is laag, vlak en moerassig (een Goor), zoodat zij zelfs door het graven van greppels voor ontginning geschikt moest gemaakt worden. Het ven is wel klein, maar toch te groot om aan eenen uitgegraven vijver te denken en waar zoude dan het zand gebleven zijn? De omgeving toch is er niet mede opgehoogd!

Met den spoorweg vervoerd, zooals met het „Lonnekermeer” bij Enschede het geval is? Doch daaraan valt niet te denken, de spoorweg Tilburg—Boxtel is wel in de nabijheid, doch staat er niet mede in verband. Ik zie geene andere verklaring dan die eener uitkolking door de wilde wateren in den diluvialen tijd, waarbij het alleen zijn van dit vennetje de verklaring wel wat in den weg staat. Het bevindt zich ten zuiden van het kasteel Nemerlaar, ongeveer even ver als dit van den spoorweg verwijderd, en is Z.Z.W.—N.N.O. gericht, ongeveer evenwijdig aan Achtersten Stroom en Rosep-Stroompje.

Het is nog merkwaardig als zijnde het meest „von der Kultur beleckt”. Aan het N.O. einde is, op een eilandje een kelder, op het gewelf rust een voetstuk, gedeeltelijk gemetseld, gedeeltelijk van hardsteen, en daarop eene zeer verwaarloosde beeldengroep van tufkrijt. Het eene beeld heeft eenen Mercuriusstaf met twee slangen in de hand, het andere, eene kroon op het hoofd en eene sikkels in de hand. Ik veronderstel, dat de beelden

Landbouw en Handel moeten voorstellen en dat zij daar zijn geplaatst door eenen der vroegere bewoners van Nemerlaar.

Ten slotte de vijver van den Hondenberg, waar ik mijne wandelingen aanving. In No. 6 wordt het bestaan van eenen „Hondenberg” kortaf geloofend. No. 1 is iets minder hardvochtig, als het zich aldus uitspreekt. „Een „berg” is op den Hondenberg ver te zoeken, maar de bodem is eenigszins golvend en enkele verhevenheden verkregen zelfs, door den, uit de plassen gegraven grond, eene niet onbelangrijke hoogte”.

Het hotel staat echter wel degelijk op zulk eenen molshoop, dien men, in ons vaderland euphemistisch „berg” gelieft te noemen, en ik herkende dien onmiddellijk als eene zandverstuiving, zooals er vele in de omgeving zijn. Toch kan ik den vijver niet als een klein ven beschouwen, waartoe ik aanvankelijk zeer geneigd was. Na eenig zoeken vond ik zijne voortzetting naar het Z.W. in een paar andere, verwaarloosde vijvers en stukjes dal tot den Achtersten Stroom. Ook naar het N.O., stroomafwaarts is die gemakkelijk te vinden, achter eenen dam, in een stilstaand stuk beek, dat in gemeenschap staat met hetzelfde riviértje. De verklaring is nu niet zoo moeilijk. De A. S. heeft zich in tweeën gedeeld, de eene tak is, op twee plaatsen door stuifzand afgesnoerd, het benedenstuk bleef aanvankelijk in gemeenschap met den A. S., maar werd er later door eenen kunstmatigen dam van gescheiden. Aldus ontstond een gesloten vijver, die eenen hooger waterstand verkreeg door het water, dat er van de omringende heuvels inzakte.

Weinige jaren geleden (in 1911), toen ik op de Veluwe onderzoekingen verrichtte omtrent het belangwekkende roode zand, bezocht ik een eigenaardig meertje „Gerrits-Flesch” geheeten, tusschen de spoorweghalte Assel en Otterloo. Naar het N.O. vertakt het zich eigenaardig, naar het Z.W. eindigt het botweg. Na eenig rondloopen vond ik, dat het eenvoudig een, door stuifzand afgedamd dal is, de vertakkingen zijn zijdalén. Eerst in (1915, 7 blz. 55) werd deze opmerking door anderen bekend gemaakt.

IV.

Een paar groote moeilijkheden vragen nu nog om eene oplossing.

Ten eerste, zijn thans alle vennen met water gevuld; hoe kunnen dan die kommen door den wind zijn uitgehold? Natuurlijk zoude zulks alleen mogelijk zijn, indien er geen water in was. Wij moeten dus teruggaan tot eenen drogeren tijd, waarschijnlijk ook tot eenen, toen het land hooger lag. Het laatste levert het minste bezwaar op; wij weten, dat onze bodem sedert eeuwen gedaald is, de vennen kunnen dus niet van gisteren

zijn. Het eerste komt geheel in eene categorie van bekende verschijnselen, het vinden van heuvels stuifzand te midden van hoogvenen, het afwisselen van lagen veenmos met zulke, waarin boomstronken, enz.

Ten tweede, als de vennen niet van gisteren zijn en eene onbetwistbare neiging hebben om toe te groeien, te vervenen, hoe komt het dan, dat men vennen en geene venen aantreft? Ik antwoord hierop „zij zijn geheel met veen gevuld geweest en later weder uitgegraven”. Een bewijs voor deze stelling levert het „Wolfspuit-ven”, waar men zeer goed zulk eenen veenlandtong, die niet is vergraven, kan zien, hij deelt het ven in twee helften, N.O. en Z.W.

Zeker zullen de vennen geheel toegroeien, zooals met sommigen reeds nagenoeg het geval is, o. a. het Allemans-ven, Rietven, enz. Zij moeten opzettelijk worden schoon gehouden en ik schrijf alleen daaraan hun zoo verschillend uiterlijk toe. Een weinig toegroeien met riet en waterlelies verhoogt zeer zeker de schilderachtigheid, maar het mag natuurlijk niet te ver gaan.

Eene derde moeielijkheid is daarin gelegen, dat de meeste vennen zijn uitgehold in het Zanddiluvium, andere daarentegen in het laagterras der beken (o. a. Rietven bij den Achtersten Stroom, Posthoorn-ven bij de Rosep). De meerderheid zoude dus geologisch ouder *kunnen* zijn, dan het laagterras, waarin de minderheid is gelegen. Doch ik zie geene de minste reden zulk een ouderdomsverschil aan te nemen en beschouw ze allen als even oud.

Een vierde moeielijkheid is te verklaren hoe het komt, dat er juist bij Oisterwijk zoo vele vennen zijn. Er zijn er echter nog veel meer, al zijn zij minder bekend, ik noemde reeds het zeer chaotische „Zandbergsvan” en de kleine vennen der Kempsche Heide. Verder heeft de zeer gelukkige vereeniging van bosschen en vennen bij Oisterwijk veel tot hunne grootere bekendheid bijgedragen, terwijl slechts weinigen ze in de kale heide zullen gaan bezoeken. Zoo ontstaat eene schijnbare opeenhooping.

Toch schijnt het inderdaad of zij in het klassieke gebied, dat ons bezig houdt, betrekkelijk dichter opeen liggen dan elders en ik kan daarvan nog geene bevredigende verklaring geven. Eene verwijzing naar den dooddoener „toeval” toch voldoet aan dien eisch niet.

V.

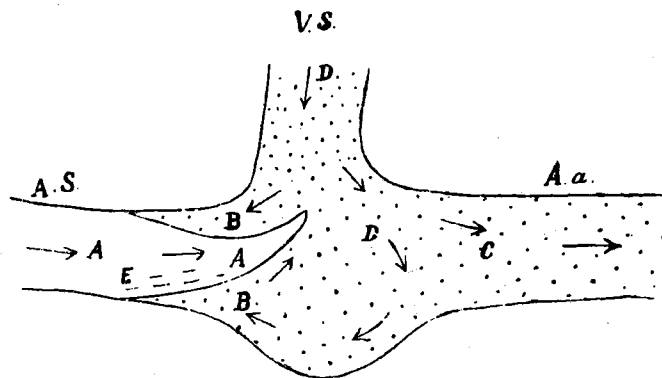
Reeds op bladz. 2 wees ik op de groote tegenstelling tusschen den ergerlijk vervuilden Voorsten en den ongerepten Achtersten Stroom, geen wonder, dat ik nieuwsgierig was hunne vereeniging te aanschouwen.

Volgens de kaart bestaat er eene dwarsverbinding niet ver van de Oirschotsche Baan, ter hoogte van Schoonoord. Zij is van weinig betee-

kenis, sterk aan het toegroeien en geheel met vuil water gevuld, dat zich dus naar den A.S. toe beweegt.

De eigenlijke vereeniging heeft plaats in de nabijheid van het kasteel Nemerlaar, de V.S. staat ongeveer loodrecht op den A.S. in wiens verlengde de Aa ligt, welke zich trouwens spoedig ombuigt.

Het vuile water zwaait ten deele den hoek om in de Aa, doch loopt ten deele recht door in eenen draaikolk en buigt zich dan om naar den A.S. Het vloeit, reeds half vermengd, langs beide oevers van dezen, welks schoone water omgekeerd, in eene punt, die steeds van gedaante verandert, wigvormig in het vuile water dringt.

Vereeniging van Voorsten en Achtersten Stroom bij het kasteel Nemerlaar. V.S. Voorste Stroom. A.S. Achterste Stroom. A. Schoon water. Zonder puntjes. B en C vermengd water met weinig puntjes. D. Vuil water met veel puntjes. E. Vischjes.

De wijze van vermenging is recht eigenaardig, duidelijk kon ik zien, hoe wolken half vuil water langs den bodem voorwaarts rolden en dan weder door het schoone water van den A.S. teruggeduwd werden. In het geheel vermengde water rolden ook zulke, doch grootere wolken of bollen over elkander. Langs de grens van beide watersoorten en in het half vuile zag ik tal van kleine vischjes tegen den stroom opzwemmen, zonder veel van plaats te veranderen. Af en toe zag ik ze ook in het geheel schoone water van den A.S., boven het punt van vermenging, zoodat het scheen of zij zich afwisselend voedden in het vuile en opfrischten in het schoone water.